

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АПИТУРИЗМ ӘЛЕУЕТІН ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАҒАЛАУ

Дамежан САДЫКОВА*
Аружан АМАНГЕЛДИЕВА**

Аңдатпа: Апитуризм- бұл ара шаруашылығын дәстүрлі кәсіп ретінде зерттеуге және экологиялық, тағамдық және емдік аспектілерде ара өнімдерімен танысуға байланысты саяхат түрі. Апитуризм - ара шаруашылығының өнімдерін дәмін татуға, тұтынуға, сатып алуға, ара қауымдастықтарының өмірімен танысуға бағытталған туризмнің жаңа түрі. Туризмнің бұл түрі ара шаруашылығы өнімдерінің сауықтыру әсерін білуге ғана емес, сонымен қатар саяхатшылардың қоршаған орта алдындағы экологиялық жауапкершілігін тәрбиелеуге бағытталған. Мақалада апитуризм туралы ақпарат берілді. Апитуризмді дамытудың артықшылықтары көрсетілді. Апитуризмнің ауыл шаруашылығы мен экономикаға тигізер пайдасы анықталды. Сауалнама негізінде студенттердің апитуризм туралы хабардарлығын, апитуризмнің артықшылықтарын, білім алушылардың көзқарасы анықталды. Апитуризмнің туризмді дамытудағы ықпалы мен нәтижесі сарапталды.

Кілт Сөздер: *Апитуризм, Агротуризм, Ара Өнімдері, Омарта Шаруашылығы, Бал*

Economic Assessment of the Potential of Api Tourism in Kazakhstan

Annotation: Apitourism is a type of travel related to the study of beekeeping as a traditional profession and familiarization with bee products in environmental, food and medicinal aspects. Apitourism is a new type of Tourism aimed at tasting, consuming, buying beekeeping products, getting acquainted with the life of bee communities. This type of tourism is aimed not only at knowing the health-improving effect of beekeeping products, but also at fostering the environmental responsibility of travelers to the environment. The article provided information about apitourism. The advantages of the development of apitourism were shown. The benefits of apitourism for agriculture and the economy have been identified. Based on the survey, the awareness of students about apitourism, the benefits of apitourism, the attitude of students was determined. The impact and results of apitourism in the development of tourism were analyzed.

Key Words: *Api Tourism, Agritourism, Bee Products, Beekeeping, Honey*

Кіріспе

Өзгеріп жатқан жаһандық әлемде туризм түсінігі де өзгеруде. Қазіргі таңда теңіз, күн және құмды қамтитын туризм түсінігімен қатар, табиғатқа негізделген жаңа туристік іс-шаралар да назар аудартады. Ауылшаруашылық туризмі немесе агротуризм деп аталатын бұл туристік қызмет апитуризмді де қамтиды. Апитуризм - бұл ауыл қауымдастықтарының дәстүрлері мен мәдениетімен айналысатын тұрақты дамуды қамтитын туризмнің тауашалық түрі. Апитуризм туризм мен ара шаруашылығының салаларын біріктіретін жаңа бағыт ретінде сипатталады. Апитуризм ауыл туризмінің функцияларын орындап қана қоймайды, сонымен қатар баламалы медицинадан географияға дейін көптеген мәліметтерді қамтиды.

Ауыл туризмі әкелген жаңашыл және креативті идеялар ауыл туризмінің көптеген түрлерінің қалыптасуына әкелді. Ауылдық туризмнің осындай инновациялық түрлерінің бірі – апитуризм. Апитуризм – «шабыт, білім беру және даму үшін саяхат» мақсатында жүзеге асырылатын және ара шаруашылығы қызметі мен тұрақты саяхат түсінігінің синтезі арқылы жасалған тұрақты туризм тәсілі. Апитуризм аясында бал және бал өнімдері сатылады, ара шаруашылығы мұражайына, гүл бақтарына бару, бал өндіру, өндіру және дәм тату шеберханалары мен танымдық іс-шаралар өткізіледі.

Апитуризмнің негізгі функцияларына білім беру, туризм, денсаулық сақтау және әлеуметтік функциялар кіреді. Білім беру функциясы туристерді экожүйеде маңызды орын алатын аралар туралы білуге және табиғатты қорғау шараларына қатысуға шақырады. Туристік функция туристерге ара туризмі маршруттары арқылы баратын аймақтардың дәстүрлі және ерекше табиғаты және сол аймақтағы ара

* Др., Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан, sadykovadameli77@gmail.com

** Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан, amangeldieva_aru03@mail.ru

шаруашылығының тарихы туралы хабардар етуді қамтиды. Қарағай балының құрамында денсаулықты сақтау функциялары жағынан қоректік және антиоксидант болып табылатын көптеген қосылыстар бар екені белгілі. Әлеуметтік функция ауыл туризмін дамытуды және ара туризмі орналасқан аймақта жаңа жұмыс орындарын ашу арқылы жергілікті халықтың игілігін қамтамасыз етуді қамтиды. Мұндай функциялардың әртүрлілігі апитуризмді, әсіресе ара ұялары мен ара фермаларында туризмнің барған сайын танымал және құнды түріне айналдырды.

Апитуризммен байланысты іс-шараларға ара ұяларына, ашық аспан астындағы мұражайларға және ара мұражайларына бару кіреді. Балшының жұмысын бақылай отырып, туристер бал өндірісі, оның қасиеттері, басқа да ара өнімдері туралы біле алады, аралар колониялары қалай өмір сүретінін бақылайды, басқа ара өнімдерімен танысады және аралармен экологиялық іс-әрекеттерден ләззат алады. Ауылдық жерлерде жаңа жұмыс орындарын құру арқылы қолдау көрсетумен қатар, туризмнің бұл түрі туристік қызмет көрсетуге және жергілікті инфрақұрылымның дамуына ықпал етеді. Қосымша табыс әкелетін туризм түрі бола отырып, апитуризм ара шаруашылығына және аймақтың дамуына оң әсер етеді.

1. Зерттеу Әдісі

Зерттеуде SWOT талдау және сауалнама әдісі қолданылды. Сауалнамада «Апитуризм туралы білім алушылардың хабардарлығын анықтау» тақырыбына байланысты сұрақтар дайындалды. Сауалнамаға 200-ден астам білім алушы қатысты.

2. Нәтижелер мен Талдаулар

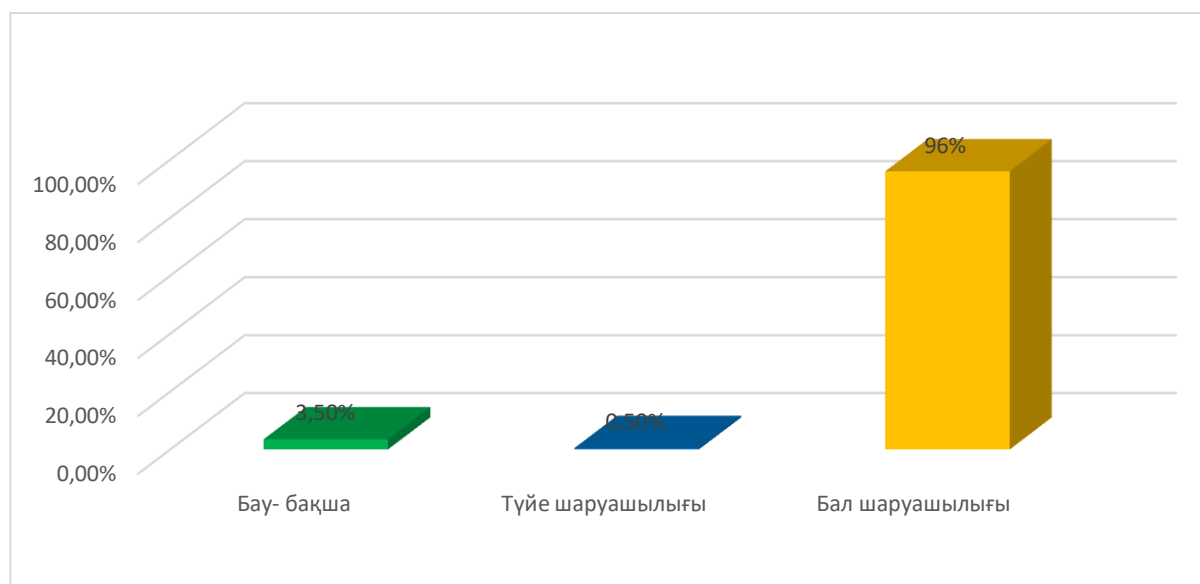
Сауалнамаға қатысқан әр түрлі жастағы білім алушылардың демографиялық талдауы арқылы «Апитуризм туралы білім алушылардың хабардарлығын анықтау» тақырыбында сауалнама қорытындысы нақтыланып төмендегідей нәтиже алынды. Жүргізілген сауалнама нәтижесі бойынша төмендегі кестедегі көрсеткіш анықталды.

Кесте 1: Сауалнамаға қатысушылар туралы демографиялық талдау

Жасы	17-18	68,5%	137
	19-20	29,5%	59
	21-22	2%	4
	23-24		
Курс	1	55%	110
	2	33,5%	67
	3	10,5%	21
	4	1%	2

Сауалнамаға қатысқан 200 білім алушының 137 (68,5%) 17-18 жас аралығында, 59 (29,5%) 19-20 жас аралығында, 21-22 жас аралығында 4 (2%) жауап алынды.

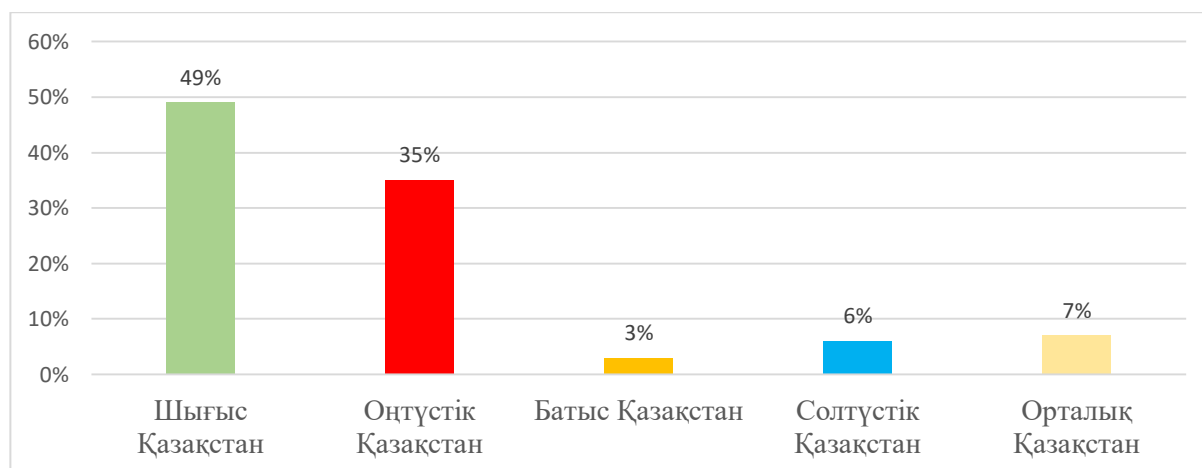
Диаграмма 1: Омарта шаруашылығы дегеніміз не?

«Омарта шаруашылығы дегеніміз не?» деген сұраққа 96% білім алушы «бал шаруашылығы» деп дұрыс жауап берді. Ал 3,5% «бау- бақша», 0,5% «түйе шаруашылығы» деп мәлімдеген.

Омарта шаруашылығы - бал, балауыз және басқа да өнімдерді өндіру үшін араларды өсіру және күтуді қамтитын қызықты және маңызды қызмет. Бұл дәмді және пайдалы бал алуға мүмкіндік беріп қана қоймайды, сонымен қатар өсімдіктердің тозаңдануы арқылы экожүйені сақтауға көмектеседі. Қазақстанның кең алқаптары мен географиялық жағдайы ірі кешенді Ара шаруашылығын дамытуға жақсы жағдай жасай алады.

Диаграмма 2: Қазақстанның қай аймағында омарта шаруашылығы дамыған?

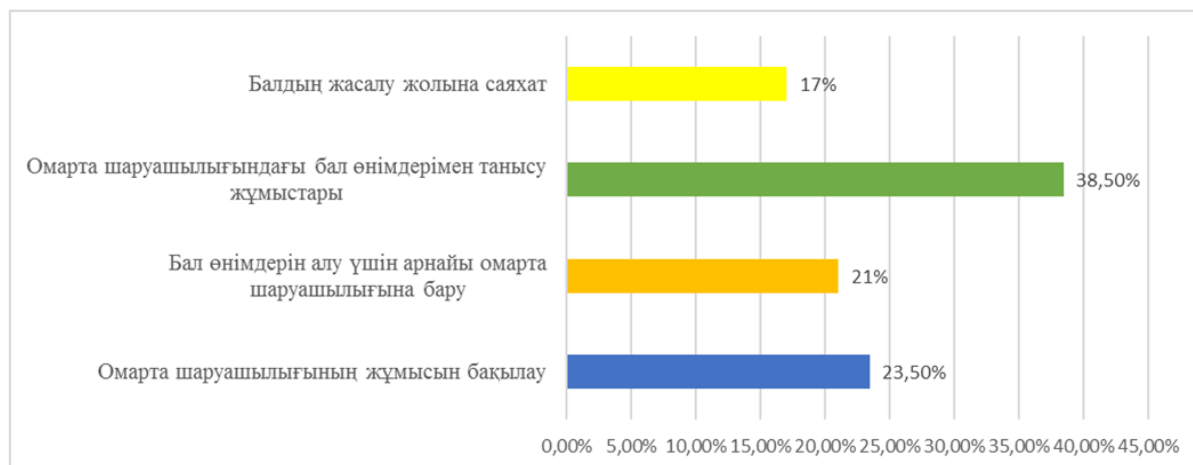

«Қазақстанның қай аймағында омарта шаруашылығы дамыған?» сауалнама қорытындысы бойынша білім алушылардың 49 % «Шығыс Қазақстан» 35% «Оңтүстік Қазақстан», 3% «Батыс Қазақстан», 6% «Солтүстік Қазақстан», 7% «Орталық Қазақстан» деп жауап берді.

Шығыс Қазақстанда бал өндіретін орасан зор ресурстар бар, олар бүгінде нашар зерттелген, бал флорасының жабайы бөлігін аралар іс жүзінде пайдаланбайды. Осындай ресурстық әлеуетке ие бола отырып, Қазақстанда ара шаруашылығының биологиялық белсенді өнімдерін өндіруді олардың өз нарығында ғана емес, сонымен қатар әлемнің басқа елдеріне үлкен көлемде жеткізу қажеттілігін қанағаттандыратын деңгейге дейін көтеруге болады. Шығыс Қазақстанда бал өсіретін жерлердің үш түрі

бар: таулы-орманды, таулы-дала және дала. Омарталар негізінен таулы-орманды және таулы-дала жерлерінде орналасқан. Ара колонияларының 60% - дан астамы облыстың шаруашылықтарында шоғырланған және Қазақстанда сатылатын балдың 70% - ға жуығы өндіріледі. Шығыс Қазақстан облысы үшін ара шаруашылығы дәстүрлі ауыл шаруашылығы саласы болып табылады.

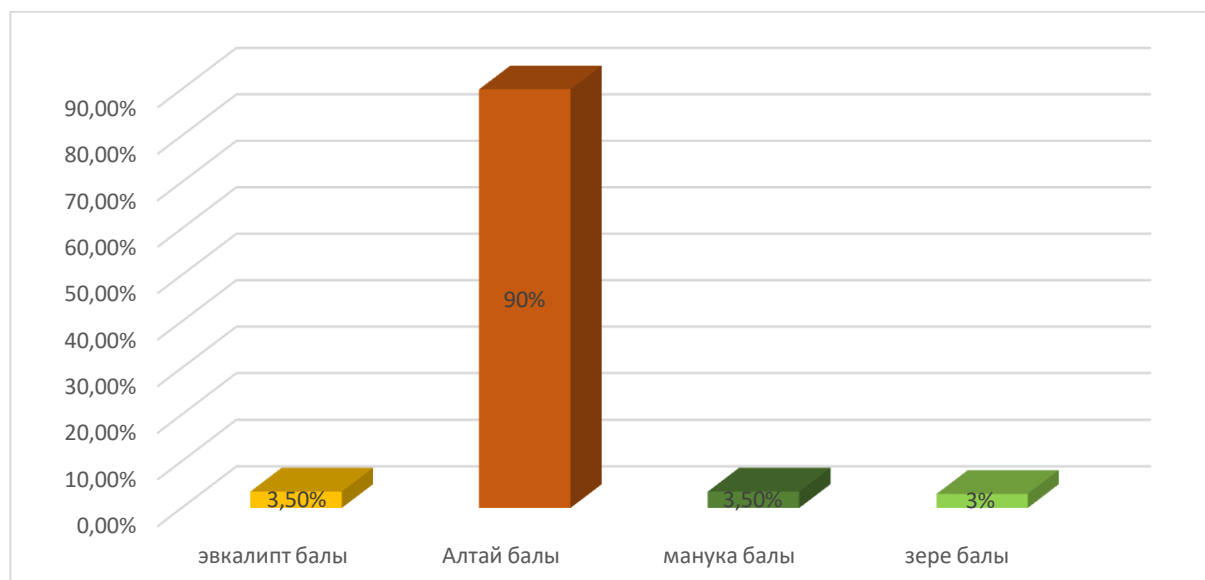
Диаграмма 3: Апитуризмді қалай түсінесіз?

«Апитуризмді қалай түсінесіз?» сауалнама қорытындысы бойынша білім алушылардың 17% «Балдың жасалу жолына саяхат» 38,5% «Омарта шаруашылығындағы бал өнімдерімен танысу жұмыстары», 21% «Бал өнімдерін алу үшін арнайы омарта шаруашылығына бару», 23,5% «Омарта шаруашылығының жұмысын бақылау» деп жауап берді.

Апитуризм - бұл ара шаруашылығын дәстүрлі кәсіп ретінде зерттеуге және экологиялық, тағамдық және емдік аспектілерде ара өнімдерімен танысуға байланысты саяхат түрі. Апитуризм- ара шаруашылығының өнімдерін дәмін татуға, тұтынуға, сатып алуға, ара қауымдастықтарының өмірімен танысуға бағытталған туризмнің жаңа түрі. Туризмнің бұл түрі ара шаруашылығы өнімдерінің сауықтыру әсерін білуге ғана емес, сонымен қатар саяхатшылардың қоршаған орта алдындағы экологиялық жауапкершілігін тәрбиелеуге бағытталған. Апитура шеңберіндегі іс-шаралар әр түрлі: бұл Омартаға, мамандандырылған мұражайлар мен көрмелерге бару, омарташылардың жұмысын бақылау, бал жасау тәсілдерін, оның қасиеттері мен ерекшеліктерін зерттеу (оның ішінде әр түрлі түрлердің дәмін тату), Ара шаруашылығының басқа өнімдерімен танысу (тозаң, балауыз, ара наны, корольдік желе), аралар отбасының өмірін бақылау, адамдар мен аралар арасындағы экологиялық байланысты анықтау.

Диаграмма 4: Алтай өңірінде қандай бал өндіреді?

«Алтай өңірінде қандай бал өндіреді?» деген сұраққа 3,5% білім алушы «эвкалипт балы», 90% «Алтай балы», 3,5% «манука балы», 3% «зере балы» деп жауап берді.

Бүгінде отандық «Алтай балы» («Алтайский мед») сауда маркасы алыс және шағын шет елдер нарығын бағындыруда. «Алтай балы» – Шығыс Қазақстан өңірінің бренді. Аймақтың өсімдік жамылғысы мен климаттық жағдайының алуан түрлілігіне байланысты ерекше дәмі бар өнім. Шығыс Қазақстан түрлі шөптерге, гүлдерге, ағаштарға бай, бұл жергілікті балдың дәмі мен хош иісіне әсер етеді. Бұл бал көбінесе табиғилығы мен ерекше дәмі үшін бағаланады. Шығыс Қазақстан обылысында ҚР-дағы аралардың 70%-ы мекендейді.

«Алтай балы» брендінің өнімін шаруа қожалығы Қазақстан мен шетелге өткізеді. Бүгінде тапсырыс берушілердің қатарында Ресей, АҚШ, БАӘ, Моңғолия, Қытай және басқа да елдер бар. 2019 жылдың жазында органикалық табиғи балдың алғашқы партиясы АҚШ-қа жеткізілді. ШҚО-да бүгінде 3 мыңға жуық омарташы жұмыс істейді, олар жылына 5 мың тонна тауар балын өндіреді. Қазақстанның бал өндіру бойынша экспорттық әлеуеті осы өңірге тиесілі. Еліміздің бал астанасы осы жерде орналасқан.

5. «Омарта шаруашылығының туризмді дамытуға қандай әсері бар?» деген сауалнама сұрағына ауыл туризмін дамытуға, эко және этно туризмді дамытуға айтарлықтай үлес қосады деп мәлімдеді.

Апитуризмді дамыту-бұл ауылдық жерлерді жандандыру, жаңа жұмыс орындарын құру және аймақтың мәдениеті мен дәстүрлерін насихаттау мүмкіндігі. Яғни айтқанда омарта шаруашылығына бару және омарта шаруашылығы іс-шараларына қатысу туристерге ара шаруашылығымен және бал өндірумен байланысты жергілікті халықтардың мәдениеті мен дәстүрлеріне терең бойлауға мүмкіндік береді.

Апитуризм сонымен қатар экожүйедегі аралардың рөлі мен экологиялық туризмді дамыту үшін маңызды табиғатты қорғаудың маңыздылығы туралы хабардар етеді. Апитуризм ауыл тұрғындары үшін қосымша табыс көзіне айналуы мүмкін, олардың туристік әлеуетін арттырып, ауыл туризмінің дамуына ықпал етеді. Осылайша, апитуризм ауыл шаруашылығының маңызды элементі бола алады, ол табыстың өсуіне ғана емес, сонымен қатар омарта шаруашылығы мен экология мәселелеріне қоғамның қызығушылығын арттыруға ықпал етеді және де аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуына үлес қоса отырып, этнотуризмді дамытуда маңызды рөл атқарады.

6. «Балдың емдік қасиеттері қандай?» сауалнама қорытындысы бойынша білім алушылар «суық тигенде, жүрек, бауыр, өкпе, бүйрек, асқазан, ішек, жүйке ауруы, сондай-ақ қан қысымының көтерілуі сияқты дерттерге шипа» деп жауап берді.

Балдың бай құрамына байланысты келесі пайдалы қасиеттерін ажыратуға болады:

1. Дененің иммунитетін арттыруға көмектеседі;
2. Асқазанның бұзылуын болдырмайды және ас қорытуды жақсартады;
3. Кальций, біздің сүйектеріміздің мықты болуына көмектеседі;
4. Жүрек-қан тамыр жүйесіне жақсы әсер етеді, жүректің жұмысын жақсартады, қан тамырларын серпімді етеді, қан сапасын жақсартады және жүрек бұлшықетін күшейтеді;
5. Суық немесе вирустық инфекциялар кезінде адамның тез қалпына келуіне ықпал етеді, тыныс алу жүйесіне жақсы әсер етеді, қабынуға қарсы әсері бар;
6. Темірдің көп мөлшері анемияның алдын алуға көмектеседі.

Апитуризм әлеуеті SWOT талдау

Күшті жақтары:

- Ара фермаларына бару туристерге аралар мен ара шаруашылығы әлеміне енуге бірегей мүмкіндік береді;
- Апитуризм аралардың экожүйе мен ауыл шаруашылығы үшін маңыздылығы туралы хабардарлықты арттырады;
- Апитуризмді дамыту ауыл тұрғындары үшін қосымша табыс көзіне айналып, жергілікті экономиканың дамуына үлес қоса алады;
- Апитуризм ара шаруашылығымен және бал өндірумен байланысты мәдени дәстүрлерді сақтауға және насихаттауға көмектеседі.

Әлсіз жақтары:

- Кейбір омарта шаруашылығы фермалары шалғай жерлерде немесе көлік шектеулі болғандықтан туристер үшін қол жетімді болмауы мүмкін;
- Туристік қозғалыстың артуы бал өндірісіне әсер ететін аралар мен олардың ұясына стресс әкелуі мүмкін;
- Апитуризм туризмнің маусымдық түрі болуы мүмкін, ол жергілікті тұрғындардың табыс алу және бизнесті дамыту мүмкіндіктерін шектейді.

Мүмкіндіктер:

- Туризмді дамыту ауылдық жерлерде туризм инфрақұрылымының дамуын ынталандыруы мүмкін;
- Бал шаруашылығы мен экологияға байланысты туристерге арналған білім беру бағдарламалары мен іс-шараларын құру мүмкіндігі;
- Жергілікті және шетелдік туристерді тарту үшін бірегей туристік өнім ретінде апитуризмді насихаттау.

Қауіп-қатер:

- Аймақтағы туризмнің басқа түрлерімен және баламалы ойын-сауық түрлерімен бәсекелестік;
- Туристер ағынының артуы нәтижесінде қоршаған ортаға және экожүйеге әсер ету;
- Курорттың беделіне теріс әсер ететін ара шағу немесе келушілерде аллергиялық реакциялар қауіпі.

Қорытынды

Апитуризм немесе ара шаруашылығы туризмі – аралар мен ара шаруашылығы әлемін білуге және олармен қарым-қатынас жасауға бағытталған экотуризмнің бір түрі. Туризмнің бұл түріне омарта шаруашылығына, бал ұяларына, бал зауыттарына бару, сондай-ақ ара және бал өндіруге байланысты экскурсиялар, шеберлік сабақтары және басқа да іс-шаралар жатады. Апитуризм экологияға, ауыл шаруашылығына, салауатты өмір салтына қызығушылық танытатын және аралардың ерекше әлемімен танысқысы келетіндер арасында танымал.

ӘДЕБИЕТТЕР

- Abakarova, M.A., Aybatirova, Z.K. (2018). Apiturizm i etnoprikladnoe iskusstvo kak perspektivnie napravleniya razvitiya turizma v Daxadaevskom rayone Dagestana, 50-51.
- Moldakhmetova, G.A., Mayer, A.A., Omarova, K.M., Grankin, N.N. (2022). Morphometric and Economicly Useful Features of Honeybees in East Kazakhstan Region, 144-145.
- Otarbek, A.B. (2019). Қазақстанның оңтүстік-шығыс аймағындағы жерсіндірілген бал аралардың экстерьерлік және биологиялық белгілері, 342-344.
- Sarafanova, A.G., Sarafanov, A.A. (2022). Apiturizm kak perspektivnyy vid sel'skoy rekreatsii i biznesa, 11-14.
- Suna, Belma (2018). Api Turizm'in Türkiye'deki Yeri ve Önemi, 43-45.
- Toprak, Metin, Kuran, İhsan, Muğan Ertuğral, Suna (2022). API Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Olan Etkisinin Değerlendirilmesi, 1829-1831.

